

ПОВОДОМ 99 ГОДИНА ОД ОТВАРАЊА ПЕДАГОШКОГ ОДЕЉЕЊА У УЖИЦУ
ПРОФЕСОР ЧЕДО НЕДЕЉКОВИЋ, НОВИНАР И КЊИЖЕВНИК

Професија која је мењала Србију

- Живимо у времену у којем су појачане све вредности. За новац се може купићи све, и продаћи - и чисти и принципи - Због лепоше младе плунице Бранке Црномарковић уздигали су многи Ужичани -

У Ужицу је, поред других значајних догађаја и промена у прошлом столећу, посебну важност имало отварање Педагошког одељења 1919. године, у оквиру Гимназије, које се 1925. осамосталило као Учитељска школа. Тако је Ужице постало центар образовања просветних кадрова на територији већег дела западне Србије. Она пре пет деценија прераста у Педагошку академију. А 1993. основан је Учитељски факултет, који је прошле године преименован у Педагошки факултет.

(Колико је било важно образовање за српски народ, дубоко је појмио још пре два столећа народни трибун, вожд Карађорђе, који је говорио: "Слушајте ви ваше учитеље и поштујте их, ја њих не разликујем од мојих војвода; учитељ и војвода преда мном су равни". Захваљујући томе, за време деветогодишњег трајања Првог српског устанка на слободном тлу отворено је преко 30 основних школа и једна средња, отприлике колико их је отворила једна напредна Мађарска за два века!)

Учитељи из ове ужичке школе службовали су и у северном делу Црне Горе, Македоније и западне Босне и Херцеговине. По многим, послератни учитељи су најзаслужнији, не само за културно уздизање и просвећивање најзаосталих села - скидање мрака вековне заосталости - него су били и предводници изградње инфраструктуре, задругарства, сеоске економије, посебно пољопривреде у местима где су службовали. Без икакве накнаде за ванредно ангажовање.

ЧЕДО ИЗ НЕГРИШОРА

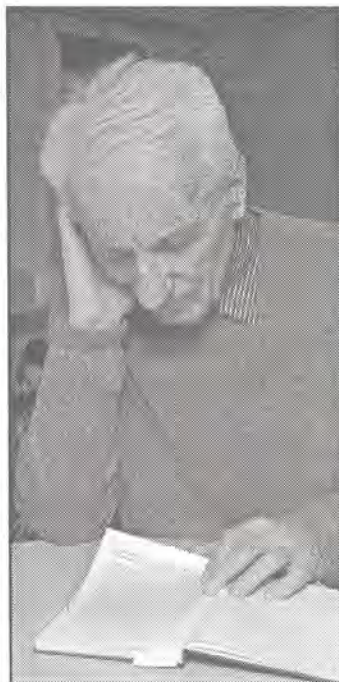
Јубилеј 25 година од оснивања Педагошког факултета и наставак традиције Педагошког одељења, које ове године пуни 99 година, обележен је у Ужицу 21. марта ове године. Тим поводом разговарали смо са професором Чедом Недељковићем, припадником генерације ученика ужичке Учитељске школе који су матурирали 1951. године. Тада су свих њих 127, решењем Савета за просвету Републике Србије, распоређени на рад у најзаосталија места Санџака, Косова и Метохије и Западне Босне и Херцеговине.

Чедо је рођен 1932. у селу Негришори (Драгачево), у чачанском крају. После учитељске школе дипломирао је на катедри Југословенска књижевност и српскохрватски језик у Београду, где је био професор у Учитељској школи. У Београдској заједници образовања био је саветник, у Републичком заводу за унапређење васпитања и образовања помоћник директора, у Заводу за уџбенике и наставна средства уредник. Као новинар, извештавао је са Пулског филмског фестивала. Био је уредник часописа „Београдско школство“ и „Ревиија образовања“. У „Југословенском прегледу“, часопису који је излазио и на енглеском, објавио је више аналитичких текстова из образовне проблематике. Уредио је зборник „Путеви образовања“ (страна искуства). Сада живи у Београду.

Аутор је пет романа: „Милисављев именовани“, „Исповест Ђорђа из Растовца“ (оба награђени на конкурс фондације Драгојло Дудић), „Љубав и оно друго“, „Лапонци“ и „Тежина сенке“. То су савремени, вишеслојни наративи о људским судбинама, које повезују основне људске емоције, љубав, бол, очајање, као и друга универзална људска осећања. Главна врлина његових романа је умеће причања приче о овом времену, преплитање различитих тема, суптилна анализа актуелне власти и модерних видова поробљавања човекове личности, његове индивидуалности и слободе, „слика узурпирања моћи, свеконтроле и личног стила који постаје систем“.

По школовању и духовности може се сматрати чедом ужичке чаршије, па смо га питали има ли нешто што је у понашању примио од људи овог краја, што носи у себи као трајно наслеђе.

- Четири ужичке године за мене су биле велики науч, ерска школа. Ту сам доста утвио и у душу похранио. Схватио сам да нема толико загулене ситуације из које се домишљати Ужичанин неће извући. И кад немаш ништа, то ти је душевно гориво да стекнеш нешто. Напио сам се свежег језика и мудрих доскочица. Ужице ми је помогло да у себи развијем

сатирични рефлекс, који ми је у писању драгоцен.

Какви су Ужичани као људи?

- Има их и оваквих и онаквих. Дружио сам се са оваквима (добрима), који ће са тобом и последњи залогај поделити. Избегавао сам онакве „намазане“, који ће те жедна преко воде превести. Уопштено, ако се уопште сме уопштавати, духовити, искричави, лепореки. Са њима се не треба натпричавати, јер ће те увек насамарити. Нису случајно у народну песму уметнути „ужички каиши“. Дебело су у праву они који кажу да ће Ужичанин и из камена пару исцедити. Један учитељ, родом из тога краја, свирао и певао на некој већој сеоској седељци. Своме другару је рекао да му, после прве песме, за хармонику задене педесет динара. Шта је даље било, зна се. Сви су следили другара.

Где сте становали, ко су вам били станадовци, како је изгледао тај део града?

- У Сарајевској 22, то је улицица паралелна са путем за Коштицу, тј. бајинобаштанским путем. Повезивала их је мала дрвена ћупријица. Иначе, Сарајевска улица је тада била под турском калдрмом, а по ивицама се зеленела трава. Ретке породичне куће у ограђеним двориштима. Од

Кремића дућана, одакле је почињала та улицица, до мога стана, има можда километар, а било је, пре седамдесет година, нешто више од десетак кућа. Саобраћај искључиво пешачки. Пошто није било уличног светла - погодно за тајну љубав. Становао сам код Добросава Лакићевића, пиљара, човека доброг као хлеб. Волео ме је и једном је долазио у моје село.

УЖИЧКА ВРЕМЕНА

Ко вам је из тога „ужичког времена“ остао у сећању?

- Остали су многи, а премного оних са којима сам се дружио, нема међу живима. У спомен-књизи Наши трагови, поред имена генерације учитеља који су дипломирали 19-51. године, стоји крст до крста. Мало је живих. Умрли су Велисав Богичевић, успешан председник Чачанске општине, Радоје Лазић, омиљени директор познате школе у Чачку, четворица Милана - Стризовић, Пантелић, Вукановић, Караклајић... Свак однео по део душе нас који смо остали. Данас се чујем и понекад видим са Радојицом Вучићевићем, Томом Александрићем, Ацом Танасијевићем, Милутином Јовичићем, Синошом Азањцем, Милком Крсмановић, Радмилом Васовић.

Дипломирали сте пре 67 година. У каквој су вам успомени остали професори?

- Са ове временске раздаљине тадашњи професорски тим ми изгледа бајковито. Ми, будући учитељи, углавном сеоска деца, уживали смо њихову топлу подршку. Часлав Гавриловић Чејо, који нам је предавао педагошку групу предмета, плењо је ненаметљивом отменашћу и господственошћу. Увек одмерен и систематичан, био је модел готово идеалног професора. Имао је пријатан глас и одличан слух и певао у школском октету. Знам да су се он и Рако Никитовић (руски језик) из хобија бавили решавањем шаховских проблема. Мико Поповић (математика, физика) зрачио је непосредношћу. Ако је неко од ученика несигуран па сам себе исправља, Микица је имао обичај да добронамерно каже: „Е јесте, жаба има реп, жаба нема реп.“ Разредни старшина ми је била Пандора Лисичић, права мамица.

Нисам имао проблема са професорима, а ни они са мном. Али и данас се једим кад се сетим једне професорке, нећу да јој помињем име, која се једном ученику увек обраћала са сељо, другом потуљенко, трећег је безразложно прогонила кроз све четири године школовања. Пређуткујем и њихова имена.

Какав је углед и утицај имала ујичка Учитељска школа ?

У оно време Ужице без Учитељске школе не би било Ужице. Драгољуб Јовашевић Јоваш, наш професор музике, „држао“ је комплетан музички живот у Ужицу. Сећам се да је доводио познате пијанисте, Зденка Марасовића и Људевита Папа на градске концерте. Захваљујући њему, хор Учитељске школе био је познат у читавој Србији. Драма Кнез Иво од Семберије (Нушић), коју је припремила Учитељска школа, била је на репертоару Ужичког позоришта. Више наших учитељаца имало је епизодне улоге у сталним позоришним представама. Милан Караклајић Кара био је одличан ага. Благоје Живковић (српскохрватски језик) слао нас је редовно у позориште. Сећам се врло успешних представа Господа Глембајеви и Млетачки трговац. Ужичко позориште је тада имало добру глумачку екипу у којој су, између осталих, били Петар и Нада Матић, Дуда Радивојевић, Рихен Демирџић, Недељко Пајевић. Због лепоте младе глумице Бранке Црномарковић уздисали су многи Ужичани. Авај!

Изнедрила је ова школа више значајних личности, међу којима су Радмила Васовић (Бакочевић), светски познат оперски сопран, Милован Јованчић, југословенски рекордер и првак у спринту и познати атлетски тренер, фудбалери Мићо Рус и Ђуровић, звани Прке (не сећам се њихових имена)...

Рођени сте у селу необичног назива – Негришори. Шта значи та реч и шта о њему трајно носите у успоменама ?

- Та именица је старовлашког порекла (негри – црно, шори – село) што значи да су на тим просторима некад живели Власи сточари. Зашто је тако названо није одговорио ни Јован Ердџановић, ни други хроничари. Људско трајање је ту дуго око три хиљаде година. На локалитетима Руја и Сува чесма пронађени су камени саркофази. Археолози су пронашли остатке камених секира, бодеже од кости.

По чему памтим Негришоре? На више по ономе што је нестало. По

бело окреченим кућама са малим прозорима и крововима под ћерамидом, кућама у којима је било пуно деце. Из две куће могла се формирати војничка десетина. Памтим га по вечерњим косачким и жетелачким песмама. У себи носим необичне и лако памтљиве топониме – Плавичевац, Потајник, Разбојник, Даутовац, Ханиште, Црквиште, Забрдице, Горица, Главница, Кућиште...

Да ли сте се покајали што се определили за учитељски позив, с обзиром на услове живота у забаченим селима?

- Нисам. Није било лако, али је било лепо. У санџачком селу Жабрену ја сам радио са 98 ученика у једној учионици, некадашњем мејтепу. Ја, једини Вла у муслиманском селу. Примили су ме као најрођенијег. Био сам пријатељ са хоџом Шерифом Шаћићем, а за време пештерске циче био сам у зимском капуту служитеља Мумина Гиџића. Свога нисам имао. Новине сам добијао два пута седмично и читао их увече при шкињавој петролејци. Имена неких ученика и данас памтим. Мој ученик из драгачевског села Ртари, коме сам био учитељ 1952 – 1954, Крстомир Мићовић сносио је трошкове (био издавач) за штампање и издавање мога последњег романа – Тежина сенке. То се памти и после гроба.

СТУДИЈЕ И ПРОФЕСУРА

Међу првима из генерације свршених учитељаца 1951. завршили сте факултет. У каквим условима?

- Почео сам да студирам ванредно 1954. године, али после две године заглавио сам се на стрословенском и историји језика. За то су биле потребне ретке књиге, литература, присуство предавањима. Од општине Каона добио сам стипендију за редовне студије која ми је била довољна да платим студентски дом, мензу и карту за градски превоз. Да бих гледао неки филм, морао сам продавати бон за вечеру. Студије сам завршио на време, у јесењем року 1958.

Испричајте неку занимљивост из новинарске праксе.

Две године сам извештавао са Пулског филмског фестивала и имао прилике да разговарам са више филмских стваралаца. Објавио сам велики интервју са познатим редитељем Ватрославом Мимицом. Но за мене су најкарактеристичнији и највише показују детаљи поводом мојих приказа два филма у „Комунисту“. Један је Чувар плаже у зимском периоду (редитељ Горан Паскаљевић, а главне улоге Ирфан Менсур, Бата Стојковић и Мира Бањац), а други

Сарајевски атентат (редитељ Вељко Булајић). Приказ овог првог, на састанку редакције, оцењен је врло повољно, а ја предложен за неку наградицу. На следећем састанку уредник тражи да се поново расправља о приказу, јер имамо примедбе из ЦК СКЈ. „Телефоном ми је Шиме Кроња, извршни секретар за штампу и информисање, рекао да је у приказу дата лоша слика наше стварности.“ Побунио сам се и рекао да друг из ЦК своје примедбе треба да напише и објави у листу, а не на диригује телефоном. Моја примедба Сарајевском атентату била је да запоставља националну и социјалну улогу Младобосанаца, а високо позиционирани Вељко Булајић је иронично, опет телефонски и преко форума, процедио да му Комунист замера што „није довољно црвен“. Таква је била атмосфера тада. Од новинара се тражило да шире оптимизам.

Написали сте пет романа. Какав је тај радни процес?

- То је рударски посао. Носите у глави одређену идеју, тражите носећу конструкцију преко које да је остварите, бирате најубедљивије податке и чињенице и све то језички уобличавате. То вас прогони, о томе мислите кад сте на пијаци, то сањате. И кад све завршите, кад је књига одштампана, кад више нема назад, кажете „ово је могло боље, ово је требало другачије“.

Ваши романи су савремени, актуелни – свакидашњи живот, старост, љубав, друштвена стварност, власт. Сажето, шта мислите о времену и свету у коме живимо.

- Живимо у времену у коме су погажене многе вредности. За новац се може купити све. И може се продати све – и част, и принципи. То се види на целој друштвеној пирамиди, до самога врха, и на њему понајвише. Важнија је добра провизија од најбоље визије. Кад о томе размишљам, увек се сетим Дисове песме Наши дани. Актуелна је, врло је актуелна. Дужност писца је да каже НЕ, да заплива уз вод.

У роману „Тежина сенке“ реч је о школским данима. Има ли ту нечег аутобиографског, доживљеног у време школовања у ујичкој Учитељској школи?

- Има помало и аутобиографског. На пример, кад сам стварао лик Нине Шијачки, имао сам у виду Радмилу Васовић. Одељењска атмосфера је, углавном, атмосфера нашег одељења. Дисали смо један за другога. Унео сам неке ситније детаље из свога искуства, на пример новинарског.

Али, настојао сам да целина буде сублимат стварности, ове и сада. Важно је да се каже животна истина, да читалац у делу види помало и себе и друге који му помажу или загорчавају време.

СЛИКА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА

Радили сте дуго у образовању, понајвише у педагошкој служби. Оцените садашње стање нашег образовног система.

- Образовни систем је увек био под кишобраном политике. Држава му је увек кројила капу по мери која одговара кројачу. Стално су спровођене реформе са врха, а да нису стварани услови да се квалитет подигне изнутра. У школама и даље царује репродуктивна настава. Наставник прича бескрајно дуго, а ученици слушају, памте и, на његов захтев, понављају. Од свих менталних функција оптерећена је једино меморија, а виши мисаони процеси су запостављени. У времену кад се окружујућа стварност мења темпом који се граничи са фантазијом, тако припремљени ученици су способни да понављају већ виђено, а не и да стварају ново, а друштво су потребници креативци, него репродуктивци.

Чини се да образовна политика ствара терен за ове друге. Промовише се тзв. дуално образовање, које није ништа друго него излагање у сусрет технократском захтевима да се ученици припреме за узак круг радних операција, а без потребне теоријске и културне основе. О развоју њихових креативних потенцијала се не брине. То подсећа на ону причу о раднику који је цео радни век провео у Шкоди, па, кад је пошао у пензију, директор га упита шта би сада највише желео. „Да једном монтирам и десни точак“, гласио је одговор.

Озбиљних замерки има још. Дедаловирано је високо образовање некритичким отварањем многих приватних факултета, којима је једини циљ да од студената узму новац. Образовање је сушење централизовано. Министар својевољно смењује и оне директоре који постижу врхунске резултате и имају недвосмислену подршку родитеља и ученика. Смењује и председника Националног просветног савета, зато што Савет не прихвата сваки његов предлог. Посвађао се готово са читавим сектором високог образовања. Укратко, он се понаша као командант у касарни. А за такво понашање има подршку гласачке машине у Скупштини.

М.Ј.